

Ўзбекистон Республикаси
Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги
Ўзбекистон Миллий Университети
Тошкент темир йўл мухандислари институти
Тошкент автомобиль йўллари институти
Ўзбекистон давлат консерваторияси

ФАЛСАФА ВА ИЖТИМОИЙ ТАРАҚҚИЁТ

мавзусидаги V Республика
илмий-амалий конференцияси

Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги
Ўзбекистон миллий университети
Тошкент темир йўл мухандислари институти
Тошкент автомобиль йўллари институти
Ўзбекистон давлат консерваторяси

ФАЛСАФА ВА ИЖТИМОЙ ТАРАҚҚИЁТ
мавзусидаги V Республика илмий-амалий конференцияси
1-2 июн 2016 йил

Ўзбекистон Республикаси Мустақиллигининг 25 йиллигига бағишланади.

ФИЛОСОФИЯ И СОЦИАЛЬНЫЙ ПРОГРЕСС
V Республиканская научно-практическая конференция
1-2 июнь 2016 год

Посвящается 25 летию Независимости Республики Узбекистан

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 20 январдаги № 33-ф-сонли Фармойиши билан тасдиқланган ва Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта таълим вазирлигининг 2016 йил 23 январь 27 сонли буйруғига асосан Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 25 йиллигига бағишланган республика илмий-амалий конференцияси Ижтимоий фанлар факультети, “Фалсафа” кафедрасининг Ф-1-04 “Инсон фалсафасининг табиий ва ижтимоий даражаларини тадқиқ этиш”,

ТАЙИ “Ижтимоий фанлар” кафедрасининг А-1-114 “Магистратура мутахассисликлари учун таълим фалсафаси бўйича дарслик ва электрон дарслик яратиш” мавзусидаги амалий тадқиқот лойиҳалари доирасида ўтказилди.

Шундай экан бугунги глобаллашув жараёнида ёшларимиз ахлокий тафаккурида иктисодий эҳтиёжни кондиришга эътиборни қаратиш билан бирга маънавиятига, ахлокий меросларимизга, миллий ва умуминсоний кадриятларга содиқлик руҳида тарбия топишида кўмаклашиш ҳар биримизнинг бурч ва вазифамиздир. Зеро, инсон тарбия топадиган жамиятда юксак ахлокийлик натижасида меҳнат қилсагина, у ўз яшаш шароитини яхшилайти. Моддий-маънавий юксалиши учун замин яратади.

Н.Я.Алимухамедова, ТИМИ катта ўқитувчиси

Глобаллашув жараёнларида таълим-тарбиянинг аҳамияти

Глобаллашув биринчи ўринга инсон шахси ижтимоий ўлчовлари ҳамда уларни ташкил топиш шаклларини универсаллаштириш муаммосини биринчи ўринга қўядиган ижтимоий амалиётларнинг трансмиллий шаклларини ривожига ва институционаллашувига олиб келади. Бошқа томондан, ижтимоий муносабатлар глобал узунликка эга бўлганида биз маҳаллий автономия ва минтақавий маданий индентикликка бўлган таборо ўсиб бораётган эҳтиёжини кузатыпмиз. Миллат – давлат мумтоз шакллари билан боғлиқ бўлган миллатчилик хиссиётларнинг кучсизланиши маҳаллий миллатчиликни тикланиши билан уйғунликда кечмоқда¹. Глобаллашувнинг тизимли жараёнлари дастлаб ҳеч қачон бўлмаган популяциялар (ирқий-этник, тамаддун-маданий гуруҳлар ва х.к.) пайдо бўлишига, умумий глобаллашув жараёнига нисбатан инсоният турли страталарининг ролига боғлиқ равишда стратификацион тузилмасини ўзгаришига, сайёра даражасида ҳаёт тарзи ва услубини трансляциясига ва бу туфайли ижтимоий институт бўлган таълимнинг тузилма ва функцияларидаги ўзгаришларга олиб келади. Бунда “маданият ва таълимнинг модернизациялашуви – бу кўпроқ “вестернлашув” – ҳеч бўлмаганда уни Ғарб ва шарқда шундай тушунадилар”².

Глобаллашаётган дунё зиддиятларининг комплекси ЮНЕСКО тақдим этган XXI аср учун таълим бўйича халқаро комиссиянинг “Таълим: беркитилган хазина” деб номланган маърузасида жуда ҳам муваффақиятли ифодаланган. Бундай зиддиятлар қаторига маъруза муаллифлари куйидагиларни мансуб деб топганлар: - глобал ва маҳаллий муаммолар ўртасида зиддият: инсон ўз илдизларини йўқотмасдан, ўз халқи ва жамоаси ҳаётида фаол иштирок этган ҳолда аста-секин дунё фуқаросига айланиши лозим; - универсаллик ва индивидуаллик ўртасидаги зиддият. Умумий характерга эга бўлаётган маданиятнинг глобаллашув шароитларида ҳар бир шахснинг уникал характери, ўзи тақдирини танлаш ва ўзида мавжуд бўлган имкониятларни амалга оширишни унитиш хавфи мавжуд; - анъана ва замонавий тенденциялар ўртасида зиддият: ўз илдизларини инкор этмаган ҳолда мослашув, мустақилликни бошқаларнинг эркинлиги ва ривожига билан диалектик алоқаси, техник прогрессни бошқариш; - узоқ муддатли ва қисқа муддатли вазифалар ўртасидаги зиддият; - мусобақавийлик зарурияти ва

¹ Галецкий В.Ф. Демографические проблемы глобализации. Автореф. дисс. канд. эконом. наук. –М., 2001. – С.3.

² Кормилицина О.В. Модернизация культуры и образования в условиях глобализации и зависимого развития. Автореф. дисс. канд. филос. наук. –М., 2003. –С.16.

имкониятлар тенглигига интилиш зарурияти ўртасидаги зиддият. Таълимга нисбатан рағбатлантирувчи омиллар сифтаида ҳам мусобақавийликни, ва шу билан бир қаторда, одамларни бирдам қилувчи ҳамкорликни қўллаш учун бутун ҳаётга мўлжалланган таълим концепциясини бугунги кун талабларига мувофиқлаштиришни тиклаш ва амалга ошириш талаби мавжуд; - билимларни мисли қўринмас ривож ва уларни инсон томонидан ўзлаштириш имкониятлари ўртасидаги зиддият; - маънавий ва моддий дунё ўртасидаги зиддият. “Инсоният идеал ва маънавий қадриятларга эҳтиёжмандир. Плурализмни ҳурмат қилган ҳолда, ҳар бир инсонда унинг анъаналари, эътиқодини ҳисобга олиб, руҳи ва фикрини жаҳон универсаллигини англаш даражасигача кўтариш каби олийжаноб вазифа каби муҳим вазифа таълим олдида турибди”¹.

Шундай қилиб глобаллашув ижтимоий жараёнларнинг глобал ва маҳаллий ўлчоқдаги мураккаб ўзаро ҳаракат ва ўзаро таъсирдир. Бир маъноли жараён бўлмаган ҳолда, глобаллашув можаро, тарқоклик, тенгсизликни янги шакллари ва вужудга келтира олади, улар шахс ва ижтимоий гуруҳларнинг ҳам ривожланиши, ҳам барбод бўлиши омилларидир. Бизнинг фикримизча, айнан таълим институти шахсга глобаллашув жараёнларининг салбий таъсирини нейтраллаштириши ҳамда шахс ривожига универсаллаштириш ва индивидуаллаштириш жараёнларининг тасодифан шаклланаётган мутаносиблигини таъминлайди.

Постиндустриал жамиятда биринчи ўринга, хизматлар соҳаси чиқади, билимга, университет, олим, менежер, ахборотни олиш ва тарқатишга етакчи рол тегишли бўлади. Бунда ахборотни олиш ва тарқатиш бундай жамиятнинг ўзига хос томони бўлиб қолади. Глобал ахборот тармоқларнинг жадал ривожланиши кўпга инсонлар ҳаёт тарзини ўзгартиради, хаттоки ҳозирда ҳам ўзгартирмоқда. Янги ижтимоий ҳамжамият – ахборот ҳамжамияти ёки кибермакон вужудга келмоқда, бу жамият ҳаётини дунёни асрлар давомида шаклланган чегараларини бузади. Кибермакон ижтимоий муносабатларнинг янги шаклига айланади, бу муносабатлар учун очиқлик, ижтимоий тузилманинг етуқлиги, таъсирчан ижтимоий фикрнинг мавжудлиги хосдир. Таълимни ижтимоий ҳаракатчанлик, ижтимоий маконни тизимлаштириш жараёнларидаги роли тобора ошмоқда. Шу билан бирга ўзини намоён этиш имкониятлари ошгани сари ижтимоий тизимнинг тартиб ва тартибсизлик синтезида сезиларли роль ўйнасада, таълимга эга бўлиш маълум ижтимоий мақомга эришишдан далолат бермайди. Умуман олганда, ижтимоий ривожланиш тобора ошиб борганида таълимнинг ижтимоий маконни тизимлаштириш жараёнларидаги роли ошиб боради, бироқ бу қандайдир даражада кўзга кўринадиган ходисадир. Бир томондан, таълим ижтимоий ҳаракатчанликнинг кучайишига кўмаклашади, у жамиятни барқарорсизлаштиради. Бошқа томондан эса, таълим ижтимоий тенгсизликни мустаҳкамланишига кўмаклашади, ўз моҳиятига кўра, у ҳаракатчанликнинг касбий шакли ва бошқа шакллари имкониятларини кенгайтирмайди².

¹ Дюпюи И.А. Международные интеграционные процессы в образовании. СПб., 2003. –С.58-59.

² Сорокина Н.Д. Образование в современном мире. Социологический анализ. –М., 2004. –С.79-80.

Глобаллашув даврида шаклланаётган жамиятни аксарият ҳолларда ахборот ва постиндустриал деб номлашади. Бу маънода ахборот фаолияти инсонни дунё, нарсалар, бошқа инсонлар билан ўзаро ҳаракатнинг муайян услуби сифатида намоён бўлади, ҳаттоки бу услубларнинг комбинациясидир, у инсон қобилияти, билимлари, маҳоратида қайд этилгандир. Ахборот жамиятидаги инсон мақоми тўпланган моддий бойликларнинг сони миқёси билан эмас, балки замонавий юқори технологиялар билан боғлиқ бўлган маданият, таълим ҳамда фаолият юритишга бўлган қобилият даражаси билан боғлиқдир. Шунинг учун “агарда, давлат ва миллатларнинг ривожига дастлаб табиий ресурс ва молия асосий ролни ўйнаган бўлса, ҳозирги пайтда биринчи ўринга инсон ресурслари (“инсон капитали”) ривожланиш шартлари биринчи ўринда”. Тарихий саҳнанинг олд ўрнига таълимнинг, тарбия ва маҳоратнинг барча йўналишларида юқори даражасини ҳамда билимларни ва ностандарт ечимларни излашга бўлган тайёргарликни таъминлашга қобилиятли бўлган мамлакат ва халқлар чиқмоқда”.

Ахборот ва билимларга асосланган жамиятнинг шаклланиши олий мактаб олдида ҳам янги вазифаларни қўймоқда. Янги глобал тенденциялар ўз ортидан ҳам ижобий, ҳам салбий оқибатларни олиб келади, деган бутун жаҳон банки экспертларини фикрига қўшилиш лозим. Умуман олганда, салбий оқибатлар ижтимоий тенгсизликнинг янги шакллари пайдо бўлиши, шахснинг ижтимоийлашув ва индивидуаллашувининг зиддиятли тенденциялари, ҳамда инсон маънавий дунёсини инкирози билан боғлиқдир.

Глобаллашув жараёнларига киритилган замонавий инсон аксарият ҳолларда таълимни нафақат бугунги ёки келгуси касби билан, балки шахсни ривож, маълум ижтимоий, маданий анъаналарида ўзини намоён қилиши ва янги ижтимоий қўникмаларни шаклланиши билан боғлиқ бўлган турли соҳаларда билим, қўникма ва маҳоратини кенгайтириш учун инсон ёши ва меҳнат бозоридаги ҳолатига боғлиқ бўлмаган ҳолда амалга ошириладиган узлуксиз мақсадга йўналтирилган фаолият сифатида идрок этилади. Шундай қилиб таълимни фақатгина соф касбий ва “иш” вазифаларини ҳал қилиш учун олдиндан зарурлиги маълум бўлган билим ва қўникмаларни ўзлаштириш деб тушунган тор функционалистик ёндашув Ўзбекистонликларнинг ёш авлодида оммалашмаган. Аксарият ёш авлодлар нуқтаи назаридан гуманитар тайёрлов, маълумотнинг ажралмас белгиси ва шу билан бирга, карьерасини соф амалий режалаштиришдан то маънавий эҳтиёжларни қондиришга бўлган шахсни ўзини-ўзи намоён қилишнинг энг мослашган ва шунинг учун самарали стратегияларни ишлаб чиқишга қалитдир.

Н.Я.Алимухамедова ТИМИ катта ўқитувчиси

Ижтимоий фаоллик – фуқаролик жамиятини шакллантириш омили

Ўзбекистон Республикасида амалга оширилаётган ислохотлар жамият ҳаётининг барча соҳаларини – иқтисодий, ижтимоий, сиёсий, маънавий-ахлоқий тармоқларни – қамраб олган. Бугун Ўзбекистонда демократик ҳуқуқий давлат ва фуқаролик жамияти барпо этилмоқда, бу эса яқин ўтмишда бўлганидан фарқли ўлароқ, давлат, жамият ва шахс ўртасидаги ўзаро муносабатлар, ўзаро алоқаларни сифат жиҳатдан тамоман янгича тушунишни

165) Г.М.Абдуллаева, ТМИ Глобаллашув ва ёшлар тафаккурида кадриятларнинг ўрни.....	445
166) Н.Я.Алимухамедова, ТИМИ катта ўқитувчиси Глобаллашув жараёнларида таълим-тарбиянинг аҳамияти.....	447
167) Н.Я.Алимухамедова, ТИМИ катта ўқитувчиси Ижтимоий фаоллик – фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий омилли.....	449
168) Ф.А.Акрамова, Республика “Оила” илмий-амалий маркази доцент Глобаллашув жараёнлари ва ёшлар маънавияти масалалари.....	452
169) Ҳ.О.Абуев, НавДПИ катта ўқитувчиси Глобаллашувнинг жамият маънавий тараққиётдаги ўрни.....	453
170) Л.К.Аҳадов, ЎзДЖТИ ўқитувчиси Бугунги глобаллашув давада “сохта диний дунёкаш манзараси” ёхуд илмсизлик макони.....	455
171) Л.К.Аҳадов, ЎзДЖТИ ўқитувчиси Глобаллашув жараёнида ёшларга соф диний кадриятларимизни сингдириш бурчимиздир.....	457
172) А.А.Бозаров, ТДТУ Неолиберализм мафкураси, глобал бошқарув ва демократия.....	460
173) И.А.Джабборова, ТДТУ катта ўқитувчиси Глобаллашув даврда маънавий таҳдидларнинг намоён бўлиш шакллари ҳамда хусусиятлари.....	463
174) А.М.Жўраев, ЎзДЖТИ ўқитувчиси Глобаллашув жараёнида миллий менталитетни шакллантиришда ахлоқий тамойиллар ва меъёрларнинг аҳамияти.....	466
175) А.Зулфиқоров, ГулДУ талабаси Талаба-ёшларнинг ахборот-психологик иммунитетини шакллантириш.....	469
176) К.Ибрагимов, ТФИ Права и свобода человека как основные элементы социальной жизни гражданского общества.....	471
177) Г.Исанова, ЎзМУ катта ўқитувчиси Фуқаролик жамияти: моҳияти ва вазмуни.....	474
178) М. Исмоилов, НамМПИ ф.ф.д. проф., Н. Шайдуллаев, НамМПИ ф.ф.н. доц. Экологик тарбиянинг ижтимоий фалсафий жиҳатлари.....	477
179) Ш.Кучибоев, ЎзМУ магистранти Ахборот хавфсизлигининг жамият тараққиётига таъсири.....	479
180) Б.М.Мардонов, ОХБИ ўқитувчиси Глобаллашув шароитида ёшларда ахборот маданиятини шакллантиришнинг айрим жиҳатлари.....	485
181) А.М.Маъмуров, ЎзМУ магистранти Жамоатчилик фикри ва ахборот хавфсизлиги.....	488
182) Ж.Д.Матқаримова, соц.ф.н., доцент ТТЙМИ Фуқаролик жамиятида ёшларнинг ўз-ўзини англаш муаммоси.....	491
183) Д.Мирзаахмедова, ОХБИ катта ўқитувчиси Ёшларимизни миллий-маънавий кадриятларга содиқлик руҳида камол топтириш.....	495
184) J.A.Mirzavaliyev, OzMu magistranti Globallashuv jarayonlarida milliy manfaatlar va davlatlararo xalqaro munosabatlar.....	597
185) Н.Ж.Назарова, катта ўқитувчи, И.Н.Ахмедов, ТТЙМИ магистрант Глобаллашув ва ахборотлашган жамият.....	501
186) О.А.Науменко, доцент Р.Р.Бекбаев, НУУз Философско-правовые взгляды Абу Насра Аль-Фараби и их связь с развитием гражданского общества.....	504
187) Т.Норбоев, ТМИ ф.ф.н., доц Шарқ ва Ғарб ижтимоий-фалсафий қарашларида жамиятнинг пайдо бўлиши ҳақидаги фикрларнинг ўрганилиш зарурияти.....	507
188) Д.Т.Норкулов, ТТА профессори Фуқаролик жамияти ва ҳуқуқий онги ривожланиш омиллари.....	509
189) С.Отамуратов, ТошКТИ профессори Глобаллашув ва миллий тараққиёт истиқболлари.....	511